

MENNESKERETTIGHETEN TIL RELIGIONS- OG LIVSSYNSFRIHET

KORT FORTALT: NYERE STUDIER TYDER PÅ AT RELIGIONS- OG LIVSSYNSFRIHETEN ER PÅ TILBAKEGANG INTERNASJONALT. DETTE BERØRER BÅDE KRISTNE OG MEDLEMMER AV DE FLESTE ANDRE RELIGIONER, OG I NOEN TILFELLER ER OGSÅ KRISTNE DELTAKENDE I Å INNSKRENKE ANDRE TROENDES RETTIGHETER. DEN NORSKE KIRKES INTERNASJONALE ARBEID PÅ FELTET SKJER I STOR GRAD I RAMMEN AV ØKUMENISKE ORGANISASJONER OG I SAMARBEID MED ANDRE RELIGIONS- OG LIVSSYNS-SAMFUNN OG ANDRE AKTØRER.

Det er omstridt hvorvidt menneskerettigheten til religionsfrihet er blant de eldste eller er av nyere dato; svaret avhenger mye av hvordan vi definerer. En omfattende menneskerettighet til religions- og livssynsfrihet slik den er fastsatt i moderne internasjonale menneskerettighetstraktater, fikk folkerettslig utforming først etter andre verdenskrig.

De norske grunnlovsfedrene våren 1814 hadde amerikanske og franske forbilder. De vedtok først (i april) at den nye norske grunnloven skulle følge liberale prinsipper også på religionens område. Men å avskaffe statsreligionen i Norge viste seg snart å være en uoverkommelig utfordring – dertil var den evangelisk-lutherske kirke for tungt innlemmet i statsforvaltningen. Storparten av grunnlovsfedrene var for eksempel valgt fra lokale kirkesamlinger, etter avholdt høymesse og patriotisk edsavleggelse, i februar og mars.

Først med *Verdenserklæringen om menneskeretter* 1948, *Den europeiske menneskerettskonvensjonen* (EMK) 1951 og *FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter* (SP) 1966/1976 er prinsipiell religions- og livssynsfrihet folkerettslig sikret som universell menneskerettighet. Norge måtte i de første årene ta forbehold overfor EMK på grunn av Grunnlovens utelukking av jesuitters adgang til riket, inntil jesuittparagrafen ble opphevet i 1956. Norges problematiske statsreligion ble ofte anfektet, men Strasbourgdomstolen anså ikke statsreligionen i seg selv som menneskerettighetsbrudd.

De sentrale normene i menneskerettigheten til religions- og livssynsfrihet

De sentrale normene i menneskerettigheten til religions- og livssynsfrihet, er fastlagt i Verdenserklæringens artikkel 18, Den europeiske menneskerettskonvensjon (1950/1953) artikkel 9 og FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (1966/1976) artikkel 18. Innbyrdes stemmer de godt overens.

De folkerettslig forpliktende normene i menneskerettigheten til religions- og livssynsfrihet kan sammenfattes slik:

1. Intern frihet. Enhver har rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet for alle til å bekjenne seg til, anta, beholde eller skifte religion eller livssyn.

2. Ekstern frihet. Enhver har frihet til alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å utøve sin religion eller sitt livssyn gjennom gudstjeneste, overholdelse av regler, praksis eller undervisning.

FELLES ERKLÆRING OM TROSFRIHET

→ 22. august 2007 presenterte Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke en felles erklæring om trosfrihet og konvertering.

Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke understreker i den felles erklæringen at alle fritt skal kunne velge sin tro. Det skal være første gang at en kirke og en representativ muslimsk nasjonal organisasjon sammen anerkjenner retten til å konvertere.

– Vi tar avstand fra og ønsker å motvirke vold, diskriminering og trakassering som følge av at mennesker ønsker å konvertere eller har konvertert fra en religion til en annen, enten det skjer i Norge eller i utlandet, heter det i uttalelsen.

Siden 1993 har det pågått et aktivt dialogarbeid mellom Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke gjennom en egen kontaktgruppe mellom disse.

I dialogarbeidet vektlegges religionsfriheten. Religionsfrihet er en verdi som må gjenspeiles i holdninger til mennesker av en annen tro enn ens egen. Retten til å skifte religiøs tro er en del av religionsfriheten. I Norge i dag er det ikke mange mennesker som konverterer fra kristendom til islam eller motsatt. Likevel ønsker vi å komme med en felleserklæring om dette spørsmålet. Ingen skal være i tvil om at religionsfriheten med retten til å konvertere fullt ut er anerkjent som prinsipp, gjenspeilet i holdninger og akseptert i praksis både av Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke.

Kontaktgruppa mellom Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke arbeidet i 2007 fram en felles erklæring om trosfrihet. Erklæringen er del av kontaktgruppas arbeid med å forebygge konflikter og skape et rom for forståelse mellom muslimer og kristne, også i forhold til storsamfunnet. Fra venstre Senaid Kobilica, Anne Hege Grung, Shoaib Sultan og Olav Fykse Tveit. [FOTO: Gunnar Westermoen/Kirkerådet]

Felleserklæring:

Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke understreker i fellesskap at alle fritt skal kunne velge sin tro. Vi tar avstand fra og ønsker å motvirke vold, diskriminering og trakassering som følge av at mennesker ønsker å konvertere eller har konvertert fra en religion til en annen, enten det skjer i Norge eller i utlandet.

Vi tolker våre ulike religiøse tradisjoner slik at enhver må få velge sin egen tro og religiøse tilhørighet på fritt grunnlag, samt få utøve sin tro – både privat og offentlig.

Når vi misjonerer og informerer om vår egen tro, må dette skje innenfor etisk akseptable rammer, det vil si uten noen form for maktbruk eller manipulasjon. Skal trosfriheten ivaretas, er det viktig at all konvertering skjer på fritt grunnlag.

Som religiøse fellesskap opplever vi, hver på vår side, at det er gledelig når noen ønsker å dele vår tro og bli del av vårt trosfellesskap. Derfor vil vi også, hver på vår side, respektere en persons rett til å konvertere til en annen religion enn vår egen.

KILDE: Den norske kirke 22.8.2007, Felles erklæring om trosfrihet, <http://www.kirken.no/?event=showArticle&Famid=17546>

3. Ingen tvang. Ingen skal underkastes tvang som ville hindre hennes eller hans frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller et livssyn etter eget valg.

4. Ingen diskriminering. Stater er forpliktet til å respektere og sikre for alle individer på deres territorium og under deres jurisdiksjon retten til religions- og livssynsfrihet uten noen forskjell, slik som rase, kjønn, språk, religion eller livssyn, politisk eller annen mening, nasjonalt eller annet opphav, eiendom, fødsel eller noen annen status.

5. Foreldres og vergers rett. Stater er forpliktet til å respektere foreldre og, hvis aktuelt, lovlige vergers frihet til å sikre sine barn en religiøs og moralsk oppdragelse overensstemmende med deres egen overbevisning, i samsvar med barnets alder og modenhet.

6. Organisasjonsmessig frihet og rettsstatus.

Tros- og livssynsorganisasjoner har religions- eller livssynsfrihet, herunder autonomi i egne saker. Ett aspekt er frihet til å ha juridisk status som organisasjon og kunne fremme sine rettigheter og interesser som tros- eller livssynssamfunn.

7. Grenser for tillatelige begrensninger på ekstern frihet. Frihet til å utøve sin egen religion eller sitt eget livssyn kan bare underlegges begrensninger som

- (a) er foreskrevet ved lov og
- (b) blir iverksatt av staten med det formål å beskytte (I) offentlig sikkerhet, (II) orden, (III), helse, (IV) moral eller (V) andres grunnleggende rettigheter og
- (c) er forholdsmessige, dvs. ikke går lenger enn det som er nødvendig for å sikre formålet.

8. Ufravikelighet. Stater kan ikke fravike rettigheten til religions- og livssynsfrihet, selv ikke i unntakssituasjoner.

At religions- og livssynsfrihetsnormene har status som ufravikelige, følger av SP og ikke av EMK. Men siden alle stater som har ratifisert EMK også har ratifisert SP, gjelder ufravikelighetsnormen også for disse.

Menneskerettigheten til religions- og livssynsfrihet: Viktig, alvorlig krenket og stadig omstridt i vår tid

Vår religion eller vårt livssyn medbestemmer hvem vi er og hva vi står for som mennesker, enkeltvis og sammen, og er grunnlaget for hva vi kan bidra med overfor andre og samfunnet.

Den menneskerettsbeskyttede frihet på dette området er i dag grovt krenket i mange land og på mange måter. Demografi og politikk gjør særlig minoriteter utsatt: bahai'ere i Iran, ahmadiyaer i Indonesia og Pakistan, muslimer i mange (også europeiske) land, tibetanske buddhister, uiguriske muslimer, og kristne i Kina, kristne og jøder i Egypt og i andre arabiske land. Det fins tallrike alvorlige krenkelser der statene ikke etterlever menneskeretten til religions- og livssynsfrihet. Ofte forvrenger eller neglisjerer stater sine folkerettslige forpliktelser: bl. a. ved overdrevne begrensninger på religions- og livssynsutøvelse, drakoniske registreringsbetingelser, demonisering av tros- eller livssynssamfunn, eller ved forfølgelse, fengsling, eller forvisning av religiøse ledere.

Den norske kirke er i dag ikke medansvarlig, ved det vi gjør, for å krenke menneskerettigheten til religions- og livssynsfrihet. Utfordringene ligger i hva vi forsømmer å gjøre.

Hvordan utfordrer religions- og livssynsfriheten Den norske kirke?

På det globale nivå har omfanget og styrken i statlige innskrenkninger av religions- og livssynsfrihet vært økende de siste år. En grundig undersøkelse publisert i september 2012⁴⁶ viser at de siste fire til fem årene har statlig lovgivning og andre politiske tiltak verden over blitt klart mer restriktiv overfor religiøs tro og praksis, samtidig som den påviser at religionsfiendtlige handlinger utført av enkeltmennesker, av organisasjoner og av enkelte samfunnsgrupper (sekterske voldshandlinger, angrep på gudshus og lignende, mobbing pga. religiøs bekledning) også har tiltatt betydelig i omfang. Den norske kirke har ansvar for å følge med, holde seg informert og ikke unndra seg sin forpliktelse til å støtte religions- og livssynsfrihet i full bredde, for kristne som for ikke-kristne, for livssynsminoriteter som for majoriteter.

[46] The Pew Forum on Religion and Public Life: *Rising Tide of Restrictions on Religion* <http://www.pewforum.org/Government/Rising-Tide-of-Restrictions-on-Religion-findings.aspx>

Den norske kirke deltar i arbeidet for å forsvare religions- og livssynsfriheten internasjonalt gjennom en rekke ulike kanaler. I Norge skjer det blant annet gjennom Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet, gjennom NGO-Forum for menneskerettigheter og ved direkte myndighetspåvirkning. Internasjonalt arbeider Den norske kirke med religionsfrihet gjennom organisasjoner som Kirkenes verdensråd, Det lutherske verdensforbund og Konferansen av europeiske kirker. I tillegg er religionsfrihet et viktig aspekt ved annet rettighetsarbeid, slik vi ser det blant annet i kirkens engasjement i asylsaker (se kap. 12).

I Norge åpnet NOU 2013:1 *Det livssyns åpne samfunn: En helhetlig tros- og livssyns politikk*⁴⁷ for en omfattende og engasjert offentlig debatt om viktige spørsmål om religions- og livssynsfrihet. Den norske kirke er her berørt i sin fulle bredde, og noen spørsmål vil være kontroversielle også innenfor kirken.

Ett av de omstridte forslagene går ut på at tros- og livssynssamfunn hvor kvinner eller homofile ikke har adgang til valgte verv, ikke skal kunne motta statsstøtte. Det er viktig å understreke at det debatten her dreier seg om, ikke berører menneskerettigheter i streng forstand, siden det ikke er en menneskerettighet å motta statsstøtte. Det vil likevel være snakk om en mulig forskjellsbehandling av tros- og livssynssamfunn som kan oppfattes som diskriminerende.

På den andre siden er det heller ingen menneskerettighet (for eksempel for kvinner eller homofile) å være valgbar til styrende organer i et selvstendig trossamfunn, men også her dreier det seg om en vurdering av om staten skal støtte trossamfunn som ikke likebehandler sine egne medlemmer. Dette er altså politiske vurderinger som ikke er menneskerettslige i streng forstand, men som ligger så tett opp til menneskerettslige normer at det er naturlig å anvende slike normer i en etisk vurdering av spørsmålene. Disse spørsmålene behandles videre i kapittel 15.

UTFORDRINGER FOR DEN NORSKE KIRKE:

Hvor står Den norske kirke i saker der kvinners rettigheter brynes mot religions- og livssynsfriheten?

Har Den norske kirke et særlig ansvar for å støtte kristnes religionsfrihet i land der religions- og livssynsfriheten er krenket?

På hvilke måter er engasjementet for religions- og livssynsfrihet en del av Den norske kirkes involvering i religionsdialog?

[47] NOU 2013.1, *Det livssyns åpne samfunn. En helhetlig tros- og livssyns politikk*. Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 25. juni 2010. Avgitt til Kulturdepartementet 7. januar 2013.

